

1.04 Strokovni članek

930.25:75Debenjak R.
Prejeto: 9. 5. 2012

Zapuščina slikarja in grafika Rika Debenjaka

IVANKA URŠIČ

arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg Edvarda Kardelja 3, SI–5000 Nova Gorica
e-pošta: ivanka.ursic@pa-ng.si

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljena zapuščina slikarja in grafika Rika Debenjaka. Ohranjeni dokumenti pričajo o bogati življenjski in ustvarjalni poti. Zaradi preglednosti je zapuščina razdeljena na več tematskih sklopov; ti so: osebni dokumenti, dokumentacija o službeni, umetniški in društveni dejavnosti, vabila in katalogi za samostojne in skupinske razstave, publikacije in revije, plakati, umetniška dela, korespondenca, voščilnice, fotografije, reprodukcije, časopisni članki in preostalo gradivo. Zapuščina pomembno dopolnjuje Debenjakovo stalno zbirko umetniškega dela v njegovi galeriji v Kanalu.

KLJUČNE BESEDE: umetnik, slikar, grafik, grafične tehnike, Akademija upodabljaljočih umetnosti v Ljubljani, Akademija za likovno umetnost v Ljubljani, samostojne razstave, skupinske razstave, katalogi, plakati, korespondenca, voščilnice, Kanal, Galerija Rika Debenjaka v Kanalu

ABSTRACT

LEGACY OF THE PAINTER AND GRAPHIC ARTIST RIKO DEBENJAK

The article presents the legacy of the painter and graphic artist Riko Debenjak. The preserved documents bear witness to his full life and creative journey. To facilitate review, his extensive legacy has been divided into several theme areas: personal documents, documents concerning his work, artistic and social activities, invitations and catalogues of solo and group exhibitions, publications and magazines, posters, artwork, letters, greeting cards, photographs, reproductions, newspaper articles and other materials. The legacy is an important addition to the permanent collection of Debenjak's work at his gallery in Kanal.

KEY WORDS: artist, painter, graphic artist, graphic techniques, Academy of Plastic Arts in Ljubljana, solo exhibitions, group exhibitions, catalogues, posters, letters, greeting cards, Kanal, Riko Debenjak Gallery

Zapuščino, ki zadeva življenje in delo Rika Debenjaka, je rodnemu Kanalu februarja 2011 velikušno daroval umetnikov sin dr. Božidar Debenjak.

Občina Kanal je to dragoceno gradivo prepustila Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, najbližji usposobljeni službi za varstvo arhivskega gradiva, ta pa je v sodelovanju s Prosvetnim društvom »Soča« iz Kanala pripravil izbor dokumentov, ki so na ogled v spominski sobi v prenovljeni »Fiščevi hiši« na kanalski Kontradi. Poleg izbranih dokumentov iz zapuščine so razstavljeni tudi slikarjevi osebni predmeti in umetniška dela: slika Rdečelaske in portret nečakinje, nekaj manjših akvarelov ter slikarjeva portreta Gabrijela Stupice in Božidarja Jakca. Spominska soba je povezana z Galerijo Rika Debenjaka v Gotski hiši, tako da skupaj ustvarjata celoto.

Življenje in delo Rika Debenjaka¹

Riko Debenjak se je rodil 8. februarja 1908 kot sedmi izmed devetih otrok zidarskemu mojstru Jožefu Debenjaku in Jožefi, rojeni Košir. Očetov rod je izhajal iz vasi Debenje ob Idrijci ob vznožju Kolovrata. Debenjakova domačija, po domače se je pri njih reklo Pri Bajerjevih, je stala na desni strani Soče.

Riko je bil slaboten otrok, zato so ga takoj po rojstvu krstili za Andreja, kasneje pa za Riharda, klicali so ga Riko. Že kot otrok je moral med prvo svetovno vojno zaradi soške fronte v begunstvo v Sv. Jurij pri Celju, tam pa je obiskoval tudi osnovno šolo.

V šolo je začel hoditi že v Kanalu. Mirjam Poljanšek je v diplomski nalogi² predstavila Rika Debenjaka in opisala srečanje z njegovo učiteljico, 93-letno Karolino Leban. Riko Debenjak in Marij Kogoj sta bila njena najljubša učenca. Riko je rad risal in včasih ga je zalotila, kako riše po zvezkih. Ker je bil priden in marljiv učenec, ga je k risanju tudi spodbujala. V letih 1919–1923 je obiskoval realko v Ljubljani, naslednje leto pa učiteljske v Tolminu. Ob začetku fašizma se je preselil k bratu Tonetu v Jugoslavijo in tam dobil službo pri železnici. Tudi brata Jože in Mirko ter sestra Marija so emigrirali v Jugoslavijo in leta 1928, ko so izgubili gospodarsko poslopje (Bajer), sta odšla k sinu Mirku v Banat tudi oče in mati.

Fotografija Rika Debenjaka pred odbodom v Pariz leta 1957. Foto Zdenko Kalin, Zasebna last Božidar Debenjak, Ljubljana.

Riko se je leta 1930 po uspešno opravljenih izpitih vpisal najprej na umetniško šolo v Beogradu, nato je študij nadaljeval v višjem akademskem tečaju in ves čas z odliko opravljal študijske obveznosti. Ob koncu študija je kot edini izmed učencev skupaj s profesorji razstavljal na Jubilejni jesenski razstavi.³ Med študijem se je seznanil s številnimi Primorci: lekarnarjem Mirkom Rožmanom, Franjo Bidovec, Francetom Adamičem in drugimi. V Beogradu je decembra leta 1937 pripravil prvo samostojno razstavo. Časopis Beograjski Slovenec je mladega umetnika takole predstavil:

»Zaskrbljen je Riko. Dolgi, tipični, poduhovljeni prsti mu neprestano brazdajo po črnih kodrih ali pa popravljajo naočnike, ki tvorijo skladen okvir njegovemu zanimivemu obličju. Ne zaveda se svojih gibov, le svoje skrbi si je svest: kakšen bo prvi korak. [...] Pravzaprav sem otrok brez doma. Nekako pred dvaindvajsetimi leti so me odtrgali od zemlje, ki je ječala in krvavela – bila je vojna tam doli ob Soči. Da je to danes bi ostal. Od tedaj sem za domom brepenel in zemljo ljubil. Čas zbrise marsikaj, le spomin in

¹ Podatki o življenju in delu so povzeti po: PSBL 1, str. 259–261; Enciklopedija Slovenije 2, str. 180–181; Riko Debenjak.

² Poljanšek: Riko Debenjak – diplomatska naloga.

³ Jubilarna jesenja izložba Beograd, Umetnički paviljon »Cvijete Zuzorić«, november 1937.

Plakat *Izložba grafike, Savez likovnih umetnika Jugoslavije, 1954.*

ljubezen ostaneta. Vi veste kaj je dom, četudi se podrobnosti ne spominjate. Ob misli nanj vas nekaj grenkega stisne v grlu ...»⁴

Na razstavi, ki so jo obiskali tudi takratni slovenski predstavniki v beograjski vladi, je prodal skoraj vse slike in dr. Korošec mu je pomagal, da je dobil jugoslovansko državljanstvo.

Po zaključku razstave je odpotoval v Pariz in tam študiral dela velikih mojstrov. Nekaj časa je obiskoval tudi tečaj risanja na Academie de la Grande Chaumiere. Navezal je stike z Venom Pilonom in drugimi umetniki. Na začetku leta 1939 je v družbi jugoslovanskih umetnikov razstavljal v Galeriji Bernheim Jeune, ta pa je odkupila njegovo sliko Bulvar San Michele.⁵ Zaradi začetka druge svetovne vojne je študij prekinil in se vrnil v Ljubljano. Družil se je s primorskimi emigranti, posebno v društvu Sedejeva družina in s skupino literatov, v kateri so bili dr. Bogomir Magajna, Ivan Čampa, Jože Dular, Jože Kastelic ... Naslednje leto je hudo zbolel. Prijatelji so v Jakopičevem paviljonu organizirali razstavo njegovih del in mu z izkupičkom od prodanih del omogočili zdravljenje v Zavodu sv. Jožefa ter tako materialno in moralno pomagali.⁶ Po nasvetu zdravnika je odpotoval s

prijateljem, pisateljem Ivanom Čampo, na njegov dom v Novo vas pri Blokah. Po večjih zapletih z italijanskimi oblastmi in po tragični smrti prijatelja se je vrnil v Ljubljano.⁷

Med zdravljenjem se je srečeval z Božidarjem Jakcem in se začel zanimati za grafiko. Naselil se je v ateljeju Riharda Jakopiča v Trnovem. Zaradi posledic bolezni in tudi zaradi okupacije je v glavnem ustvarjal v ateljeju in bližnji okolici.

Konec leta 1943 je po 18 letih obiskal rodni Kanal, Gorico in Trst po nalogu Varnostno-obveščevalne službe. Potni list mu je priskrbel dr. Vladimir Kante⁸.

Poleti 1944 se je v navzočnosti številnih prijateljev – umetnikov poročil z Berto Jakulin, profesorico klasičnih jezikov na Poljanski gimnaziji. Poročni priči sta bila Maksim Gaspari in dr. Dimitrij Krejči.

Vse od leta 1937, ko je aktivno vstopil v umetniško življenje, pa do leta 1950 se je v glavnem posvečal slikarstvu. Iz teh let so npr. dela *Moja mati* (1939), *Goriška Madona*, *Nunska cerkev*, *Beli križ – Piran* (1950) in portret dr. Alojza Gradnika (1952). Ukvarjal se je tudi z ilustracijo literarnih del. Med drugim je ilustriral Cevčeve Preproste stvari,

⁴ Čoš: Pred slikarsko razstavo g. Riharda Debenjaka. V: *Beograjski Slovenec*, 1. 12. 1937.

⁵ Katalog razstave skupine jugoslovanskih umetnikov v Parizu v Galeriji Bernheim Jeune, 13.–24. marec 1937.

⁶ Potrdilo vodstva Zavetišča sv. Jožefa v Ljubljani o prejetem denarju na račun stroškov za zdravljenje Rika Debenjaka, 1. 4. 1941.

⁷ Potrdilo karabinjerske postaje Nova vas, 4. 9. 1941.

⁸ Dr. Vladimir Kante (1905–1945), pravnik, služboval na policijski direkciji v Beogradu in nato v Ljubljani pomočnik upravnika policije, kjer je bil med najpomembnejšimi aktivisti OF ter sodelavec VOS-a. Njegove zveze je odkrila gestapovska in domobranska obveščevalna služba. V: *PSBL* 2, str. 18.

Članska izkaznica Društva slovenskih likovnih umetnikov, 1. 11. 1940.

Gregorčičeve Jeremijeve žalostinke, Terčeljeve Voznike, Čampov Mlin v grapi in Šotor v zatišju, Magajnovne Oživele obraze idr.⁹ Karikature je objavljajal v Pavlihi in se podpisoval s psevdonimom RIDE oz. DERI. DERI je bil nato vzdevek, s katerim so ga nagovarjali kolegi.

Izdelal je tudi vrsto fresk (Muza dela v Vili Torkar na Bledu, Primorje v restavraciji Rio v Ljubljani) in oblikoval osnutke za poštne znamke.

Avgusta 1945 je sodeloval na razstavi slovenskih primorskih umetnikov v Trstu in Gorici.¹⁰

Poleti 1948 je kopiral srednjeveške freske v podružnični cerkvi v Prilešju pri Plavah, naslednje poletje pa fresko Mrtvaški ples v cerkvi sv. Marije na Škrilju pri Bermu.

Leta 1948 je postal profesor za grafiko na Šoli za umetno obrt v Ljubljani¹¹ in se pričel intenzivno ukvarjati z novimi grafičnimi tehnikami: barvno akvatinto, litografijo, jedkanico, kar je zahteval tudi učni program.

28. 2. 1950 je bil izvoljen za docenta na Akademiji upodablajočih umetnosti v Ljubljani. O tem obdobju je zapisal:

⁹ Vuk: *Riko Debenjak*.

¹⁰ Razstava slovenskih primorskih umetnikov, Trst - Gorica, avgust 1945.

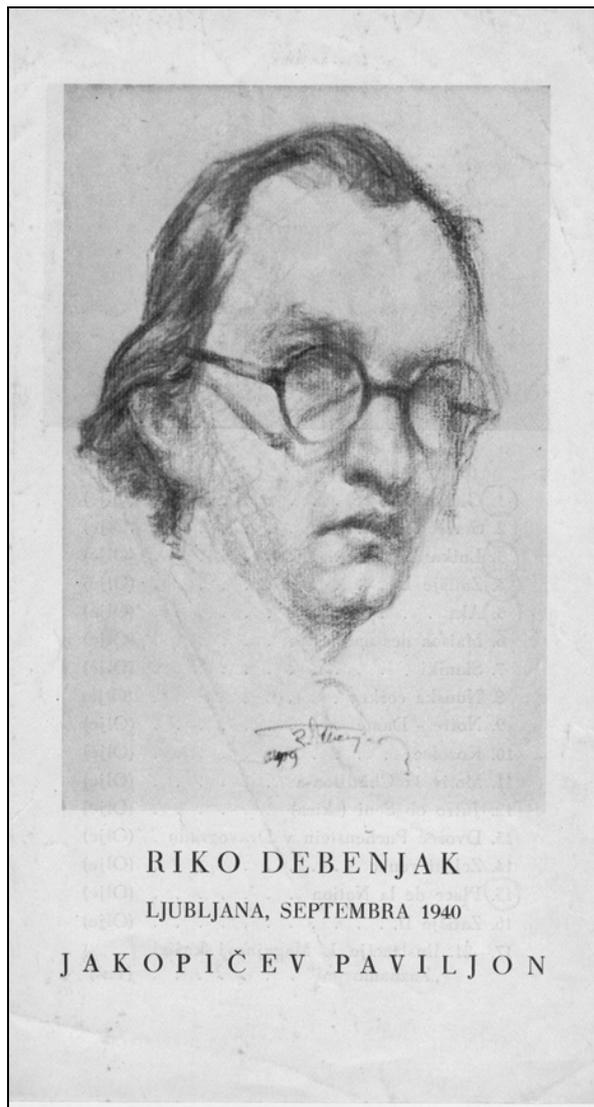
¹¹ Pogodba med Ministrstvom za prosveto LRS in Rikom Debenjakom, sklenjena 18. 11. 1948.

»Dolgo sem kolebal med oljnim slikarstvom in grafiko. Ko pa sem bil leta 1950 imenovan za docenta za grafiko na ljubljanski likovni akademiji, sem se kot predavatelj moral posvetiti nujnemu grafičnemu eksperimentiranju. Obenem sem v marsičem dopolnil svoje znanje in odkril tudi marsikaj novega, kar zahteva grafične tehnike. Ob tem tehničnem eksperimentiranju sem končno izoblikoval svoj likovni izraz.«

Leta 1957 je na povabilo grafika J. Friedlaenderja odšel v Pariz, kjer je dva meseca delal v njegovem ateljeju in se podrobno seznanil s tehniko barvne akvatinte. V Parizu je dozorela vrsta grafik s kraškimi motivi. V tem času je nastal tudi list »Človek in prostor« kot odmev na prvi človekov polet v vesolje.

Leta 1960 je prevzel vodstvo katedre za grafiko na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, 1962 je bil izvoljen za izrednega profesorja, 1965. je bil imenovan za rednega profesorja ter leta 1972/73 za prorektorja.

Bil je član umetniškega sveta Zveze likovnih umetnikov Jugoslavije in v obdobju 1963–1964 predsednik tega umetniškega sveta. Leta 1961 je bil izvoljen za predsednika umetniškega sveta Društva slovenskih likovnih umetnikov. Bil je tudi član jugoslovanske žirije za izbiro del na ljubljanski mednarodni grafični razstavi, član komisije za kulturne zveze s tujino v Beogradu, član mednarod-

Katalog razstave Rika Debenjaka, ki jo je organiziralo Društvo slovenskih likovnih umetnikov septembra 1940 v Jakopičevem paviljonu.

nega društva XYLON. Od leta 1969 do leta 1973 je bil član Grupe 69.¹²

Kot profesor za grafiko je na ljubljanski Akademiji vzgojil vrsto odličnih grafikov: Vladimirja Makuca, Andreja Jemca, Meška Kiarja, Janeza Bernika, Bogdana Borčiča, Janeza Boljko, Adrijano Maražovo, Danila Jejčiča, Borisa Jesiha, Lojzeta Logarja, Gorazda Šefrana, Dževada Hozo in Mer-

¹² Grupa 69 želi postati pojem delovne solidarnosti, vzajemne umetniške pomoči in skupnega stremjenja k visokim, pa dosegljivim ciljem: večji storilnosti in višji kvaliteti slovenske likovne umetnosti, občutnejši prisotnosti doma in na tujem. Gojiti želimo odprto, osveščeno, avtentično umetnost. V: *Grupa 69, Ljubljana, junij 1969.*

sada Berberja.¹³

Leta 1973 se je upokojil, prenehal je tiskati grafike in končal svoj najboljšežnejši cikel, cikel Magične dimenzije, ki je ponesel njegovo ime in ime »ljubljske grafične šole« v svet.

Prva leta po upokojitvi je še vedno organiziral samostojne razstave, sodeloval je tudi na skupinskih razstavah doma in v tujini, kasneje pa so bili njegovi grafični listi vključeni v grafične razstave, ki so gostovale v različnih krajih po Sloveniji¹⁴ in v tujini.¹⁵

Ko se je upokojil, je zopet stopil pred slikarsko platno in ustvaril vrsto oljnih del z različno tematiko. Prevladovali so krajinski motivi in tihožitja.¹⁶

Septembra 1977 so v rodnem Kanalu v obrambnem stolpu nekdanjega obzidja, v »Turnu«, odprli Galerijo Rika Debenjaka in stalno zbirko grafičnih listov, ki jih je umetnik podaril rodnemu kraju.

Umrli je po dolgi in hudi bolezni 26. 12. 1987 v Ljubljani in tam je tudi pokopan.

Predstavitev zapuščine

Zapuščina, ki zadeva življenje in delo Rika Debenjaka, pomembno dopolnjuje stalno zbirko umetniškega dela Rika Debenjaka v njegovi galeriji v Kanalu. Ohranjeni dokumenti pričajo o bogati življenjski in ustvarjalni poti. Zapuščina je zaradi preglednosti razdeljena na več tematskih sklopov; ti so: **osebni dokumenti; dokumentacija o službeni, umetniški in društveni dejavnosti; vabila in katalogi za samostojne in skupinske razstave; publikacije in revije; plakati; umetniška dela Rika Debenjaka; korespondenca; voščilnice; fotografije; reprodukcije; časopisni članki in preostalo gradivo.**

Gradivo je shranjeno v 27 arhivskih škatlah, večji formati fotografij in priznanj pa so zloženi v posebni mapi.

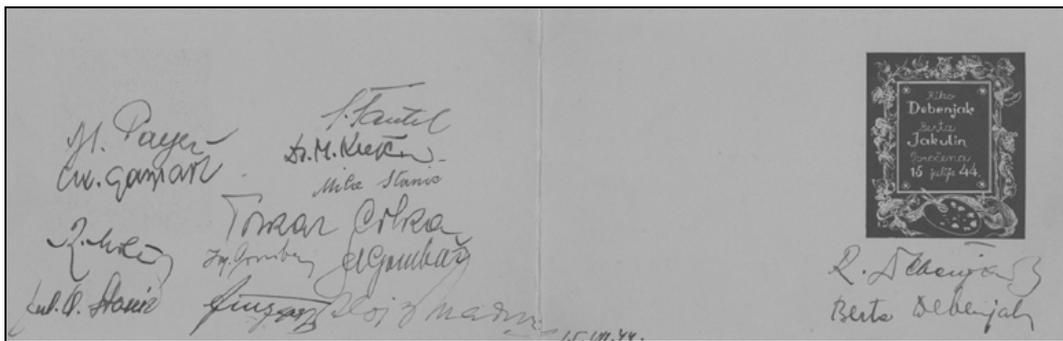
Iz zgodnega obdobja je ohranjenega malo gradiva. Vzrok so prva svetovna vojna, odhod v begunstvo in nato številne selitve zaradi šolanja in službovanja. Večina dokumentov je iz obdobja, ko

¹³ *Ljubljanska grafična šola na razstavi v Berlinu*, 11. 3.–13. 5. 1977, katalog.

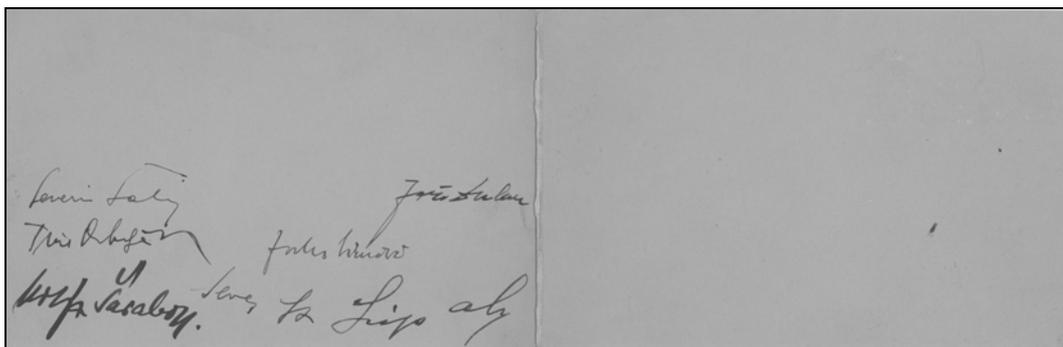
¹⁴ Grafični listi Rika Debenjaka v umetniški zbirki Nove ljubljanske banke – 1, Galerija Avla NLB, Ljubljana, 11. 4.–24. 5. 2002.

¹⁵ Delo Rika Debenjaka v katalogu *The Prints of the World*. National Culture Festival in Kagawa '97.

¹⁶ *Riko Debenjak, oljno slikarstvo*. Galerija Rika Debenjaka Kanal, 12. 9.–10. 10. 1979, katalog.

Obvestilo o poroki Rika Debenjaka in Berte Jakulin, 15. 7. 1944.

Obvestilo o poroki.

se je za stalno naselil v Ljubljani. Najstarejši dokument je izdala občina Kanal (25. avgusta 1923), prikazuje pa stanje družine Debenjak. Občina Kanal hrani domovnico, ki jo je Riku kot dvajstletnemu fantu izdalo županstvo v Kanalu 27. avgusta 1920. Slikar je bil zelo navezan na svoj rojstni kraj in je ta dokument vse življenje nosil s seboj. Nekaj več dokumentov je iz obdobja študija na umetniški šoli v Beogradu, med njimi so tudi spričevala.

Leta 1940 ga je prizadela huda bolezen. O tem priča zdravniško potrdilo dr. Bogdana Breclja iz občne državne bolnišnice v Ljubljani, odseka za ortopedijo (23. 1. 1942):

»Imenovani je bil dne 27. VII. 1940 operiran pri čemer se je skazalo, da izhaja tumor iz os sacruma. [...] Imenovani se nahaja pod stalno zdravniško kontrolo, mora večinoma ležati, ker mu rana še vedno fistulira in je za vsako telesno delo nesposoben ter potreben strežbe.«

Ohranile so se številne izkaznice, najstarejša so izkaznica Državne umetniške šole v Beogradu iz leta 1934, osebna izkaznica Republike Francije iz obdobja prvega študijskega obiska Pariza, izdana leta 1938, izkaznica Društva slovenskih likovnih umetnikov iz leta 1940, članska izkaznica društva XYLON 1960, izkaznica Kluba kulturnih delavcev v Ljubljani 1961–1966 ...

Iz obdobja druge svetovne vojne so se ohranili zapisi, ki so nastali ob smrti matere Jožefe 15. julija 1943: »Danes sem dobil telegram, da je umrla mati 6 t.m. v bolnici. Ne vem v katerem mestu. Nekje v Banatu ...«

Konec leta 1943 je po 18 letih ponovno obiskal rojstni Kanal in ob tej priložnosti začel pisati dnevnik in ga nato nadaljeval še vse naslednje leto.

Dragoceni zapisi so nastali ob drugem obisku Pariza, leta 1957. Dnevnik vsebuje skice, misli in ideje za delo v prihodnosti.

»Vstal sem zgodaj in takoj šel na delo. V ateljeju sem delal do 16.45. Tiskal sem zadnjo grafiko »Kraševke« (ki jo pa še ne vem kako poimenovati) Tiskal sem jo pet barvno v petih izvodih. Natisnil sem tudi dve grafiki apstrakcije (oblaki) na oker zelenem ozadju. Domov sem prišel ob pol 18 uri...«

»Danes zvečer sem se šel poslavljat tudi v La Dome na Montparnasse. Videl sem Kralja, Štiglica, Morota z ženo, Piona in Zorana Mušiča. Od vseh sem vzel slovo. Z Mušičem sem se dolgo pogovarjal. Čestital mi je, češ, da je slišal, da sem mnogo in zelo kvalitetno delal. Zmenila sva se za nedeljo ob 12 uri da greva skupaj na kosilo in da mu pokažem moje grafične liste ...«

Na skromnih listkih so se ohranile dragocene misli, ki nam odkrivajo umetnikov čustveni svet.

Med podatke za biografijo sodijo fragmenti za »Bajer«, napisani 3. aprila 1942, ter številni življe-

njepisi, ki jih je za razne priložnosti pripravil Riko sam oziroma so jih prispevali Božidar Jakac, Mili-voj Nikolajević, Andrej Jemec Relija Atanasijević, Aleksander Bassin in drugi.

Sledi bogata **dokumentacija o službovanju** na Akademiji, ki jo dopolnjujejo zapisi o grafiki, učne priprave, opisi postopkov tiskanja posameznih grafičnih listov, razmišljanja o umetnosti. Leta 1967 je izdal priročnik o zvrsteh sodobne umetniške grafike.¹⁷ Ohranjeno gradivo nam omogoča spremljanje razvoja njegove grafike v motivnih ciklih od Panjskih končnic v tehniki barvne litografije, do cikla kraških in istrskih motivov, ko se je usmeril v tehniko akvatinte, potem so na vrsti »Sledi na ometu«, »Grebelca«, »Drevo – skorja – smola«, »Useki in urezi« ter v zadnjih letih »Magične dimenzije«.

»Težko bi z besedami izrazil, kaj občutim ob naši ljudski umetnosti. Nekako pretrese me. Čeprav je tako preprosta, pa tako pretresljivo izraža povezanost z domačo zemljo, obenem pa je likovno tako bogata. Tu so panjske končnice s svojo pretežno satirično motiviko; tu so nečke, pa rezbarije, vezenine in drugo – vse to dokazuje čudovito likovno kulturo naših dedov. S svojim delom skušam dati vsemu temu sodoben likovni izraz in obenem izraziti vso tisto toplino, ki jo čutim ob domačem motivu.« »Panjske končnice, škofjeloški krubki, kraški jerbasi ... V tej motiviki (čujemo) slišimo daljni odmev vsega onega, kar je v nas lepega in našega.«

Poseben vir navdih pa je bila Debenjaku kraška žena-trpinka, ki s košem (paconom) na glavi dan za dnem vdano koraka po suhi, od sonca in vetra ožgani zemlji. Nastala je vrsta občutenih lesorezov in akvatint s to tematiko, ki so se zlile v sintezo in enkratno upodobitev v »Kraški kariatidi« iz leta 1957.¹⁸

Človekovo prodiranje v veselje je spodbudilo ciklus Magične dimenzije oz. Skrivnostne daljave, kakor jih je Riko na začetku poimenoval. V pismu Heinzu Neidlu (Institut für Moderne Kunst v Nürnbergu) je svoje delo takole predstavil:

»To je doba mojega analitičnega poglobljanja v izpovedni motiv, doba eksperimentiranja in tveganja. Slediti hočem človeku, ga spremljati v kozmičnem prostoru. Druga polovica 20. stoletja je čas največjih podvigov naše civilizacije in človeškega duha. Stati ob rojstvu obdobja in spoznanj, tistega kar mora človek šele prav zaznati: prostor, čas, materija, svetloba, v neizmernem kozmičnem prostoru.

Ti fenomeni barvnega spreminjanja, gibanja, kakšni kinetični pejsaži. Kakšen luminokinetizem ...! In prostor,

ki je ena mojih osnovnih zavzetosti. Danes o tem prostoru, prostranstvu vemo, da se giblje, širi.

In kako upodabljati vrednost časa? Ko gledam neko materijo in razmišljamo njenem spreminjanju skozi čas, o zgoščanju in razpadanju, spoznam evolucijo oziroma fazo spreminjajoče materije, poiščem doumeti izkušnje, ki jih krije in nosi pramaterija v sebi. V sebi nosi čas. In mislim, da je prav tako v človeku sublimiran spomin, prostor, čas nekega imaginarnega sveta, ki je že davno postal naša stvarnost. Saj ljudje prav tako nosimo v sebi pramaterijo. V sebi nosimo čas, ta prostor, ta neulovljivi prostor, vedno izmikajoči, potujoči, brezmejni ...

In nazadnje še likovni problem barve kot svetlobe. Svetloba, ta popotnica materije, obveščevalec stanja, sekundarni merilec kozmičnih razdalj. Ona ima svoj vidni in nevidni barvni spekter, pa tudi vsaka barva ima svoje razsežnosti ...

Tako se srečujem v svojih razmišljanjih in pri delu z vprašanji in zagonetkami, pri eksperimentiranju z znanim in slutenim, družiti resničnosti in imaginarije. Ti listi »Dimensions magiques« mi prikazujejo lepoto tudi grozljivo neznano vsebino materije ...«

Razstavljal je na številnih domačih in tudi mednarodnih razstavah in skrbno shranil **vabila in kataloge** ter tudi nekaj **plakatov**. Najstarejše ohranjeno vabilo je iz leta 1937, na prvo slikarsko razstavo Rika Debenjaka v Združenju Istra – Trst – Gorica v Beogradu.

Velika pregledna razstava del Rika Debenjaka je bila na ogled na gradu Kromberku 9. septembra 1988. Ob tej priložnosti je izšel bogat katalog s študijami Naceta Šumija, Zorana Kržišnika in Nelide Silič Nemec.

Za svoje umetniško ustvarjanje je prejel vrsto pomembnih domačih in mednarodnih priznanj: Prešernovo (1960), Jakopičevo (1974), Herderjevo nagrado (1977). Bil je že zelo bolan, ko so ga na slavnostni seji skupščine občine Nova Gorica, 12. septembra 1987, poimenovali za častnega občana novogoriške občine.¹⁹ Njegove grafike so bile vključene v pomembne mednarodne edicije: ARTA v Zürichu, IGAS v New Yorku, L'Oeuvre Gravee Paris – Zürich in tudi v domače, kot sta na primer edicija Grafični list 68 in grafična mapa »15 sodobnih slovenskih grafikov«.

Zelo pomemben del zapuščine predstavlja **korespondenca**. Govori o poklicnem, predvsem pa umetniškem ustvarjanju, o pripravah na razstave doma in v tujini in sodelovanju na njih ter tudi o drugem dogajanju v takratnih kulturnih krogih.

¹⁷ Grafika – zvrsti sodobne umetniške grafike. Sekretariat za organizacijo mednarodne grafične razstave v Ljubljani, 1967.

¹⁸ Kržišnik: Riko Debenjak, str. 34.

¹⁹ Riko Debenjak častni občan novogoriške občine. V: *Pri-morske novice*, 15. 9. 1987, št. 72.

Med korespondenti srečamo številna domača in tuja imena iz sveta umetnosti in družbenega življenja, med katerimi so tudi: France Adamič, Jože Dular, Božidar Jakac, Bogomir Magajna, Ksaver Meško, Vojeslav Mole, Miodrag Nagorni, Milivoj Nikolajević – Mićo, Branko Rudolf, Mitja Šarabon, Jožica Valentinčič, Ludvik Zorzut, Bihajli Merin Oto, Relja Dimitrijević, Eva Landori, Galerija Obersnel (1944), The Cincinnati art museum (1952), Muzej Victorije in Alberta v Londonu, Krajevna skupnost Kanal.

Dr. Bogomir Magajna mu je 13. junija 1942 poslal dopisnico iz kraja Este v Italiji, kjer je pre-stajal kazen v specialnem delovnem bataljonu:

»Dragi Riko! Tvoje družbe in tvoje duhovite besede zelo pogrešam in tvojih podob tudi. Če bi bil ti tukaj, bi bilo pač vse drugače. Kraj sam je lep in poln motivov ne samo za olje, ampak tudi za bakroreze.«

Poseben sklop obsegajo **kopije oz. koncepti Debenjakovih pisem**. Nekateri so priloženi prejetim pismom.

Riko Debenjak je 4. marca 1968 H. D. Vossu (Kleine Grafik Galerie v Bremnu) pisal to pismo:

»Vaše pismo od 19. 1. 1968 sem z veseljem sprejel. Naj na kratko sporočim, da sta tudi obe roli (Rollen) s poslanimi grafikami v redu prispeli. Včeraj sem pa dobil tudi denar od prodanih grafik, ki ste mi ga poslali.

Jutri potujem v Sarajevo, kjer imam 8. februarja osebno razstavo. Čim se vrnem v Ljubljano, se bom moral pripraviti za odhod v Pariz, kjer imam v Galeriji La Hune razstavo. Te dni sem odposlal dela na Bienale v Krakovu in v Toronto (Canada). Vmes sem še angažiran na kolektivnih razstavah v Beogradu, Trstu, Udinah – v perspektivi pa me še čaka Zagreb, New York in retrospektivna razstava to jesen v Ljubljani. Kot vidite, spoštovani g. Voss sem tako angažiran, da nimam miru in počitka ...«

Razglednice in pisma ženi v glavnem poročajo o potovanjih, o delu, razstavah. Dr. Božidar Debenjak je povedal, da si starša v pismih, zlasti pa na razglednicah, nista izmenjevala osebnih intimnosti. Če je bilo v gradivu kaj takega, je to izločil že Riko, ker je redno urejal svojo korespondenco.²⁰ »Draga žena, cel dan je bil kot v sanjah. Telefon že v postelji, nato novinarji, ob 13. 15–16 ure kosilo v ambasadi, potem ob 18–20 otvoritev razstave. Res elitna publika in še kar je najpomembnejše odlični umetnostni kritiki. Od 20–23.30 svečana večerja prirejena s strani društva Franco-Jugoslave.

Sedaj je 23.50 grem spat. Jutri še radio televizija. Lepo te pozdravljam in vse naše Tvoj Riko. Pariz, 12. 3. 1968.«

V zapuščini je ohranjena tudi obsežna družinska in korespondenca iz obdobja po umetnikovi smrti,

naslovljena na ženo Berto. Iz pisma Kristine in Franca Brenka januarja 1988:

»Kolikokrat se spominjam let na Mirju, ki smo jih med vojno preživljali in sem uživala vajino naklonjenost. Pristrena hvala. Umetniku, ki bo živel njegovo ime z njegovimi tenkočutnimi mojstrovini, pa bova oba s Francem ohranila spoštljiv in zvest spomin.«

V zapuščini so originalne ilustracije Magajnovga dela Oživeli obrazi iz leta 1943 in Ivana Čampe Mlin v grapi – prave drobne grafike.

Poseben sklop gradiva predstavljajo **novoletne voščilnic**, ki jih je Riko prejel od svojih stanovskih kolegov. To so drobne grafike ali risbe – prave male umetnine priznanih slovenskih in tujih likovnih umetnikov, kot so: Božidar Jakac, Vladimir Makuc, Janez Bernik, Lojze Spacal, Milivoj Nikolajević – Mića, Miodrag Nagorni, Mersad Berber, Đevad Hozo, Tadeusz Lapinski, Eva Landori, Marangoni Tranquillo ...²¹ Ohranilo se je tudi veliko **fotografij**: osebne fotografije, fotografije umetniških del Rika Debenjaka iz let 1936–1974, fotografije z otvoritev razstav ter študijske fotografije, največ pa je portretov.

Zapuščina vsebuje tudi nekaj izvodov tujih **umetniških revij** in bogato **zbirko člankov** iz domačih in tujih časopisov in revij z odmevi na razstave vse od leta 1933²² do leta 1995.

Ob razstavi Staneta Kregarja in Rika Debenjaka leta 1953 v Moderni galeriji v Ljubljani se je vnela javna razprava o abstraktni umetnosti. Naši razgledi so v članku z naslovom Poti likovne umetnosti soočili mnenja zagovornikov in nasprotnikov.

Leta 1955 je Ljudska pravica v rubriki Iz likovnega sveta poročala o Uspehih grafike Rika Debenjaka in o odmevih v umetnostnih revijah »Art news«, »The studio« in »Spectatore«.

Januarska številka znane ameriške, leta 1902 ustanovljene umetnostne revije »Art news« prinaša za zbiralce in ljubitelje grafike na najvidnejšem mestu v dveh kolonah reprodukcije akvatinte našega grafika Rika Debenjaka »Istranke« s podpisom »Basket Bearers« (No silke košar).²³

Riko Debenjak se z zapuščino simbolično vrača v rodni Kanal. To je bila tudi njegova želja. Predstavitev zapuščine naj zaokrožijo njegove besede zapisane ob otvoritvi Galerije Rika Debenjaka v Kanalu, 16. 8. 1977:

²¹ Voščilnice iz zbirke Rika Debenjaka, Goriške galerije, Galerija Osnovne šole Solkan, 23. 12. 1985–11. 1. 1986.

²² Kopija fresk in risbe Rika Debenjaka na razstavi ob zaključku tečaja na umetniški šoli v Beogradu leta 1933. Izložba čaka umetniške šole, Pravda (Beograd), 12. 6. 1933.

²³ Ljudska pravica, 2. 3. 1955.

²⁰ Informacije dr. Božidarja Debenjaka, Ljubljana, 2. 8. 2011.

»Dragi rojaki! Pristrčna vam hvala, da ste me počastili in vašo galerijo poimenovali z mojim imenom.

Želel bi, da bi delo te ustanove vršilo in izvršilo svojo nalogo umetnostne galerije v prid kulturnih in družbenih potreb našega človeka. S to željo – da bi se uresničila, se vam še enkrat zahvaljujem za ta čudoviti dan v mojem življenju.«

Viri in literatura

Viri

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

PANG 1113, Debenjak Riko, 1923–2010, 2, 7 tm

Literatura

Enciklopedija Slovenije 2. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988.

Kržišnik, Zoran: *Riko Debenjak. Razstava grafike 1955–1968*. Ljubljana: Moderna galerija, 1968.

Poljanšek, Mirjam: *Riko Debenjak – diplomatska naloga*. Ljubljana 1962.

Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL), 1. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1981, str. 259–261.

Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL), 2. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1982–1985, str. 18.

Riko Debenjak: katalog ob veliki pregledni razstavi 1934–1985. Nova Gorica: Goriški muzej, 1988.

Vuk, Marko: *Riko Debenjak, jubilejna razstava ob 75-letnici*. Kanal: Galerija Rika Debenjaka, 8. 2.–3. 3. 1983.

Zusammenfassung

NACHLASS DES MALERS UND GRAFIKERS RIKO DEBENJAK

In dem Beitrag wird der Nachlass des Malers und Grafikers Riko Debenjak präsentiert, den 2011 dessen Sohn Dr. Božidar Debenjak der Gemeinde

Kanal, dem Geburtsort des Künstlers, schenkte. Die Gemeinde Kanal überreichte das Material dem Regionalarchiv in Nova Gorica.

Riko Debenjak wurde am 8. Februar 1908 in Kanal an der Soča geboren. Während des Ersten Weltkriegs übersiedelte er mit seiner Familie nach Šentjur bei Celje, wo er die Volksschule besuchte. Nach dem Realgymnasium in Ljubljana setzte er seine Ausbildung an der Lehrerbildungsanstalt in Tolmin fort. Im zweiten Studienjahr übersiedelte er zu seinem Bruder nach Subotica und setzte sein Studium an der Kunstschule und anschließend am Höheren akademischen Kursus in Belgrad fort. In den Jahren 1937/39 bildete er sich in Paris weiter. Nach seiner Rückkehr lebte er ständig in Ljubljana. Von 1950 bis zu seiner Pensionierung war er Professor an der Akademie für bildende Kunst Ljubljana. Ab 1960 hatte er den dortigen Lehrstuhl für Grafik inne.

Debenjak beschäftigte sich bis 1950 vor allem mit Malerei, daraufhin mit Grafik. Er malte auch Fresken, war als Illustrator tätig und entwarf Briefmarken. Bedeutend ist auch seine pädagogische Arbeit. Er beherrschte alle grafischen Techniken. Seine Arbeiten waren in zahlreichen Einzelausstellungen und Ausstellungsbeteiligungen zu sehen, für sein Schaffen erhielt er zahlreiche Auszeichnungen im In- und Ausland. Er starb am 26. Dezember 1987 in Ljubljana.

Der Nachlass von Riko Debenjak stellt eine wertvolle Ergänzung der ständigen Sammlung der Riko-Debenjak-Galerie in Kanal dar. Er gliedert sich in mehrere inhaltliche Gruppen: persönliche Dokumente, Dokumentation seiner beruflichen, künstlerischen und vereinsmäßigen Tätigkeit, Einladungen und Kataloge zu Einzelausstellungen und Ausstellungsbeteiligungen, Publikationen und Zeitschriften, Plakate, Kunstwerke von Riko Debenjak, Briefwechsel, Glückwunschkarten, Fotos, Reproduktionen, Zeitungsartikel und sonstiges Material.

Das Material ist in 27 Archivschachteln aufbewahrt, größere Formate von Fotos und Auszeichnungen befinden sich in einer eigenen Mappe.